

УДК 614.885(=162.1):94(477.86)"1921/1939"

ОЛЕГ ОЛІЙНИК

м. Івано-Франківськ

yuliao@meta.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА НА ТЕРИТОРІЇ СТАНІСЛАВІВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921–1939 рр.)

У статті висвітлено діяльність Польського Товариства Червоного Хреста на території Станіславівського воєводства у міжвоєнний період. Проаналізовано історичні умови, які впливали на функціонування товариства у міжвоєнний період на цих землях. Охарактеризовано основні напрями діяльності даної організації, серед яких виокремлено протиепідемічну та соціальну роботу Червоного Хреста на Прикарпатті. Висвітлено взаємини червонохресних структур з польською місцевою адміністрацією. Розглянуто організаційну структуру, чисельний склад та фінансове становище відділів Польського Червоного Хреста та його молодіжних гуртків у даному воєводстві.

Ключові слова: епідемія, молодіжні гуртки, Прикарпаття, Польський Червоний Хрест, соціальна робота, Станіславівське воєводство, статут.

У міжвоєнний період на території утвореного владою Другої Речі Посполитої Станіславівського воєводства розгортає свою діяльність Польське Товариство Червоного Хреста. У зв'язку з наслідками нещодавніх збройних конфліктів (Перша світова війна, Польсько-українська війна) та відсутністю військових дій в даний період його діяльність значно відрізнялась від роботи червонохресних організацій на цих теренах в попередні періоди.

Діяльність Польського Червоного Хреста майже не досліджена в українській історіографії. Фрагментарно це питання зачіпається тільки в працях присвячених розвитку медицини в Галичині. Зокрема, дана проблема висвітлюється у статті «Стан охорони здоров'я у Станіславівському воєводстві 1921–1939 рр.» та дисертаційному дослідженні на тему: «Розвиток системи охорони здоров'я в Галичині: Історичний аспект (1918–1939 рр.)» Л. Давибіди.

Вже під час польсько-української війни на території Східної Галичини свою роботу, окрім українського, започатковує також і польське товариство Червоного Хреста. Впродовж даного конфлікту воно розгорнуло свою діяльність на захоплених поляками землях краю. Також його представники опікувались умовами утримання польських військовополонених на території ЗУНР. Зокрема, великого розголосу набули здійснені під егідою

Червоного Хреста взаємні відвідини українськими і польськими жінками таборів полонених в січні і лютому 1919 р. [2, 193].

Саме в 1919 р. офіційно виникає Польське Товариство Червоного Хреста. Зокрема, на нараді 18 січня 1919 р. відбувається утворення Польського Товариства Червоного Хреста, створюється Тимчасовий Комітет, розпочато розробку проектів статуту організації. Після затвердження статуту товариства 27 квітня 1919 р. було обрано його Головну Раду, а 24 липня 1919 р. Міжнародний Комітет Червоного Хреста зареєстрував та визнав Польське Товариство Червоного Хреста, як єдину червонохресну організацію на всій території польської держави. В 1927 р. Польське Товариство Червоного Хреста змінило назву на Польський Червоний Хрест [1].

Після захоплення польською армією Східної Галичини, відбувається організаційне утвердження на цій території Польського Червоного Хреста. Основою для виникнення польських червонохресних організацій в Галичині стало Галицьке Товариство Червоного Хреста, яке було автономною філією австрійського Червоного Хреста. До цього товариства належали поляки, українці та євреї. На загальних зборах 30 липня 1919 польські члени Товариства вирішили перейменувати товариство на Малопольський Відділ Польського Червоного Хреста [8, 23]. Його структура

та діяльність приводилась у відповідність до статуту Польського Товариства Червоного Хреста.

У 1921 р. Польська влада в Східній Галичині запровадила єдиний для всієї держави поділ на воєводства та утворення три воєводства – Львівське, Станіславівське і Тернопільське. Увесь край у складі держави було названо Східною Малополющею [11, 282]. Після цього Малопольський Відділ Польського Червоного Хреста перетворено в Округ Львів Польського Червоного Хреста у підпорядкуванні, якого перебували філії у всіх трьох воєводствах, що знайшло своє відображення у документації червонохресних організацій [9, 4; 23; 34].

Згідно із статутом Польського Товариства Червоного Хреста від 1921 р. Округові підпорядковувались Місцеві відділи, які створювались у повітах воєводств. Вони могли виникати з ініціативи влади П.Т.Ч.Х., соціальних інституцій або приватних осіб. В останньому випадку вимагалось затвердження Головного або Округного Комітету. Для утворення місцевого відділу потрібно найменше 200 членів [9, 5]. Його діяльністю керували Загальне зібрання членів місцевого відділу та Місцевий Комітет. У статуті також вказувалось – «Метою товариства є: а) під час війни: 1) співпраця з польською військовою владою в наданні допомоги пораненим та інвалідам.... б) в час спокою: ... 2) надання допомоги військовим інвалідам, 3) співпраця з держаними установами та соціальними організаціями в заходах .. санітарних, гігієнічних і т.п. 4) співпраця з держаними установами та соціальними організаціями в наданні всілякого роду? допомоги у випадках ... епідемій і катастроф ...» [9, 15].

У міжвоєнний період за умов відсутності військових конфліктів діяльність Польського Товариства Червоного Хреста в Галичині проявилась у виконанні другої групи зазначених у статуті завдань. Особливо актуальною в цьому регіоні була протиепідемічна робота організації. Важкі соціально-економічні умови, до яких спрочинилися спочатку війни, а потім економічна криза 1929–1933 рр., надто мала зона покриття воєводства медичною допомогою, відсутність у його мешканців елементарних знань санітарних норм і пра-

вил особистої гігієни призводили до частих спалахів інфекційних хвороб. Найбільш поширеними з них були грип, кір, віспа, черевний та висипний тиф, дифтерія, червінка (дизентерія), скарлатина, різні венеричні захворювання, туберкульоз. Зокрема щодо останнього – у міжвоєнний період на українських землях під владою Польщі чисельність хворих на цю недугу коливалася в межах 200–250 тисяч, причому цей показник був у 1,5–2 рази більшим, аніж у центральних воєводствах [5, 182–187].

Зважаючи на складний санітарно-епідемічний стан, особливо на загрозу поширення висипного тифу по всій території Польщі, Міністерство Громадського Здоров'я 1 серпня 1919 р. прийняло рішення про створення спеціальної організації для боротьби з цією епідемією – Цекадуру. На території Східної Галичини діяла експозитура комітету із центром у Львові в якості виконавчого органу МГЗ в боротьбі з епідемією. Цекадур здійснював керівництво і координацію діяльності усіх інституцій, метою яких було подолання пошесті, в тому числі і Товариства Червоного Хреста. Представники Червоного Хреста входили до складу комітету. Саме Червоний Хрест за підтримки громадськості здійснив значний внесок у боротьбі з тифом. За потреби організація розгортала невеликі шпиталі безпосередньо у заражених тифом селах. Зокрема, такий лікувальний заклад розташовувався у с. Виноград Коломийського повіту Станіславівського воєводства.

Разом з тим Л. Давибіда зазначає, що не варто переоцінювати значення тифозних шпиталів, вказуючи на брак матеріальних засобів для надання допомоги пацієнтам [4, 108; 110; 112].

Про недоліки в роботі Польського Червоного Хреста також свідчить звернення Округу Львів до воєвод від 11 червня 1929 р. В ньому зокрема зазначається, що на теренах 46 повітів на які поширюється повноваження Львівського Округу П.Ч.Х. активними є заледве 22 відділи, а кількість членів П.Ч.Х та Молодіжного Кола П.Ч.Х в Східній Малополющі (Галичині) значно менша ніж в інших польських громадських організаціях регіону [9, 34]. Так до прикладу у запитальниках відправлених

Станіславівському воєводі повітовими старостами вказується, що в Городенківському відділі нараховується 65 членів [9, 43], в Долинському – 50 [9, 45], в Коломийському – 52 [9, 51], в Сколівському – 310 [9, 56], в Снятинському – 100 [9, 58], в Стрийському – 74 [9, 64]. Крім того, станом на 1.7.1929 р. в Богородчанському [9, 36], Жидачівському [9, 47], Косівському [9, 53], Тлумацькому [9, 66] та Рогатинському [9, 55] повітах не було відділень П.Ч.Х., які б проводили активну роботу, а це майже третина повітів (5 із 16) воєводства.

Не однакоим було і фінансове становище різних місцевих відділів П.Ч.Х. на Прикарпатті. Зокрема, станом на 1.7.1929. в касі Долинського відділу було 45 злотих [9, 45], Городенківського – 112 злотих 86 грошів [9, 43], Сколівського – 298 злотих 28 грошів [9, 56], в Турківському – 113 злотих 77 грошів [9, 67]. Серед майна відділів в запитальниках про діяльність іноді вказується місячники Польського Червоного Хреста та пропагандистські брошури [9, 43]. Проте в ряді даних документів інформація про інвентар відділів відсутня [9, 49; 56; 67].

У своєму зверненні до повітових старостів Станіславівський воєвода вказує на неналежне розуміння громадськістю воєводства важливості для армії і суспільства діяльності Польського Червоного Хреста в мирний час [9, 59].

Певний вплив на таке становище цієї організації мав і етнічний склад населення Станіславського воєводства. Польський характер даної гуманітарної організації не міг не відбитися на її сприйнятті місцевим у абсолютній більшості українським населенням [3; 12].

Окрім відділів П.Ч.Х. на території Станіславівського воєводства також діяли молодіжні гуртки (кола) П.Ч.Х. Перші у світі молодіжні гуртки Червоного Хреста самоорганізувалися в Канаді в 1914 р. з метою надання допомоги солдатам і їхнім родинам; потім подібні організації почали розгортатися і в інших країнах, а в 1920 р молодіжне коло (гурток) виникло і в Польщі. В Другі Речі Посполитій нараховувалось 500 кіл, що в порівнянні з іншими державами, навіть меншими від Польщі, такими як Австрія, Угорщина, Чехословаччина було невеликою кількістю.

Молодіжні кола Польського Червоного Хреста підпорядковувались Комісії Відділу

(в повіті), як підпорядковувались Окружна Комісія (у воєводстві), а на чолі всієї організації стояла Головна Комісія (в столиці), як керівна і наглядова інституція.

Для створення кола потрібно було зібрати групу молодих людей, викласти цілі і методи роботи записати цих членів і вибрати Раду, вислати протокол засідання для затвердження відповідного відділення комісії. Головує на Раді доросла особа, як правило вчитель, а інших членів Ради обирають з посеред молоді.

Такий гурток утворювала група неповнолітньої молоді, що нараховувала не менше 15 осіб. Коло могло виникнути з ініціативи влади П.Ч.Х., членів П.Ч.Х., школи чи самої молоді. На першому організаційному засіданні, яке відбувається під головуванням запрошеного ініціатора повнолітнього члена П.Ч.Х., члени гуртка вибирають з поміж себе, залежно від необхідності 3–7 членів Ради кола [10, 7].

Діяльністю кола керувала Рада, яка уклала відповідну програму роботи, що підлягає розгляду і затвердженню або змінам на загальних засіданнях кола. Обсяг роботи в колах не був суворо визначеним, але вимагалась адаптація його до місцевих умов.

Серед головних напрямків роботи кіл в статуті Молодіжної організації Польського Червоного Хреста визначались: гігієна здоров'я, соціальна робота і допомога нужденним, та відносини з колами в Польщі і закордоном.

У цілому напрямки роботи молодіжних гуртків П.Ч.Х. в Галичині співпадали з означеними в статуті організації. Так зокрема, гігієнічна і добродійна (благодійна) секції вказані як активні секції в доповідях про діяльність гуртків в школі ім. королеви Ядвіги в Станіславові [6, 10], в школі № 2 в Галичі [6, 25], в школі II ступеня в Посічі [6, 19] та в школі ім. королеви Ядвіги в Рогатині [6, 1].

У сфері гігієни та охорони здоров'я молодіжні організації П.Ч.Х. окрім іншого слідували за чистотою в школах, за купували ліки та опікувались власними або шкільними аптечками [6, 25; 1; 36; 44].

Багато уваги молодіжні гуртки П.Ч.Х. приділяли соціальній роботі, про що свідчать великі в порівнянні з загальними витратами видатки на цей напрям роботи. До прикладу в гуртку в школі с. Посіч станом на 1938–1939

навчальний рік з 63 злотих витрат на соціальну роботу припадало 55 злотих [6, 18]. Досить часто ці видатки були спрямовані на придбання подарунків для малозабезпечених учнів до Дня Святого Миколая. Так, зокрема, гурток в школі ім. королеви Ядвіги в Рогатині у 1938 р. на вказані потреби витратив 19,50 злотих [6, 2]. Зазвичай до Дня Святого Миколая бідним дітям дарували куплені або зібрані колами одяг (шапки, шарфи, рукавички) та шкільне приладдя [6, 44].

Дані організації також здійснювали опіку над занедбаними могилами, ставлячи на них хрести та запалювати свічки [6, 25; 10]. Крім того, майже в кожному гуртку діяла секція охорони природи.

Чисельний склад молодіжних гуртків П.Ч.Х. на Прикарпатті досить різнився. Так, станом на 1938-1939 навчальний рік в школі ім. королеви Ядвіги в Станіславові нараховувалось 430 членів [6, 10], в школі № 4 в Станіславові – 491 [6, 32], в школі № 2 в Галичі – 220 [6, 25], в школі в с. Сілець – 190 [6, 7], в школі с. Посіч – 56 [6, 19], в с. Опришівці – 30 [6, 52], а станом на кінець першого півріччя 1933 р. в с. Нижнів – 82 [7, 3] і 26 – в Отинії [7, 13].

Відрізнялись і фінансові можливості різних місцевих організацій. Зокрема, згідно із фінансовими звітами за 1938–1939 навчальний рік доходи гуртка в школі № 2 в Галичі становили 225,78 злотих [6, 24]; в школі ім. королеви Ядвіги в Рогатині – 196,29 [6, 2]; в школі с. Посіч – 66,88 [6, 18]; в школі в с. Нижнів – 29,89 [6, 73]; в школі в с. Сілець – 4,80 [6, 9]; в с. Чукалівка – 4,20 [6, 56], в свою чергу Отинійська філія у фінансовому звіті станом на кінець першого півріччя 1933 р. вказує тільки 2 злотих доходів [7, 13].

В цілому чисельність, а відповідно і фінансове становище відділів Червоного Хреста та його молодіжних гуртків у Станіславівському воєводстві в міжвоєнний період досить коливалась в залежності від розмірів населених пунктів. Також дані організації користувались певною підтримкою та сприянням польських органів місцевої влади, про що свідчать і їхня зацікавленість поточним станом справ у цих структурах [9, 59]. Крім того, червонохрестні організації отримували підтримку центральних польських органів влади. Зокрема, Мініс-

терство внутрішніх справ просило Станіславівського воєводу про опіку і допомогу Польському Червоному Хресту у його діяльності [9, 28].

Отже, впродовж міжвоєнного періоду в Станіславівському воєводстві Польський Червоний Хрест зосереджував свою увагу в основному на боротьбі з епідеміями різних інфекційних захворювань і соціальної роботі. Ця діяльність була актуальною для даного регіону і отримувала схвалення та підтримку громадськості, місцевих і центральних органів влади. Проте складні соціально-економічні умови та певна втрата зацікавленості роботою Червоного Хреста в мирний час не сприяли зростанню чисельності товариства та розмірів членських внесків. Все це призводило до того, що багато місцевих організацій мали досить обмежені ресурси, а деякі відділи і взагалі не проводили активної роботи.

Список використаних джерел

1. Historia Polskiego Czerwonego Krzyża. URL : http://www.pck.pl/pages,6_139.html.
2. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: жінки в громадському житті України, 1884–1939 // Богачевська-Хом'як М. — К. : Либідь, 1995. — 424 с.
3. Бурачок Р. Особливості розселення поляків у Станіславівському воєводстві (1921–1939) / Р. Бурачок // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Випуск 20. — С. 208—212.
4. Давибіда Л. І. Розвиток системи охорони здоров'я в Галичині: Історичний аспект (1918–1939 рр.) : Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук : 07.00.01 — історія України / Л. І. Давибіда — Івано-Франківськ, 2015.
5. Давибіда Л. Стан охорони здоров'я у Станіславівському воєводстві 1921–1939 рр. / Л. Давибіда // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. — Івано-Франківськ, 2012. — 20—21. — С. 182—187.
6. Звіти дирекцій початкових шкіл Станіславського шкільного округу про роботу гуртків товариства «Польського Червоного Хреста» за 1938/1939 навчальний рік. 2 червня 1939 — 27 червня 1939. // ДАІФО (Державний архів Івано-Франківської області). Ф. 269. Опис. 1. Спр. 1450.
7. Квартальні і річні звіти про роботу гуртків молоді «Польського Червоного Хреста» у початкових школах містечка Отинія і міста Тлумач за 1932/1933 навч. р. 18 травня 1933 — 20 червня 1933 // ДАІФО. Ф. 272. Опис. 1. Спр. 392.
8. Лозицький М. Крівава Книга. Частина II. Українська Галичина під окупацію Польщі в рр. 1919-1920 / М. Лозицький, П. Карманський. — Відень: Видання Уряду Західно-Української Народної Республіки, 1921. — 249 с.
9. Переписка з повітовими староствами про організацію і діяльність товариств «Польського Червоного Хреста» в повітах Станіславського воєводства. 11 листопада 1925 — 9 листопада 1929 рр. // ДАІФО. Ф. 2 Станіславівське воєводське управління. 1921–1939 рр. Опис 5. Спр. 107.

10. Статут молодіжної організації Червоного Хреста. 1929 р. // ДАІФО. Ф. 2. Опис 5. Спр. 219.
11. Україна крізь віки. У 13-ти тт. — К.: Альтернативи, 1998-1999. — Т. 11 : Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) — НАН України. Інститут історії України. — К. : Альтернативи, 1999. — 336 с.

12. Шваб. А. Г. Регіональні особливості національної структури населення міжвоєнної Польщі // Science and Education a New Dimension/ Humanities and Social Science, 1(2), Issue : 12, 2013. URL : http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/shvab_a_regional_peculiarities_of_the_national_structure_of_the_polish_interwar_population.pdf.

OLEG OLYINIK
Ivano-Frankivsk

THE ACTIVITY OF THE POLISH RED CROSS IN THE TERRITORY OF STANISLAVIV VOIVODSHIP IN THE INTERWAR PERIOD (1921–1939)

The article considers the activity of the Polish Red Cross Committee in the Stanislaviv Voivodship in the interwar period. Author analyzes the historical conditions that influenced the functioning of the society in the interwar period on this territory. The main directions of activity of this organization are characterized. Special attention was paid to the anti-epidemic and social work of the Red Cross in the Carpathian region. The relationship between members of Red Cross Committee and the Polish local administration are discussed. The organizational structure, numerical composition and financial situation of the departments of the Polish Red Cross and its youth circles in this voivodship are considered.

Key words: epidemic, youth circles, Prykarpattya, Polish Red Cross, social work, Stanislaviv voivodship, statute.

ОЛЕГ ОЛЕЙНИК
г. Ивано-Франковск

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОЛЬСКОГО КРАСНОГО КРЕСТА НА ТЕРРИТОРИИ СТАНИСЛАВОВСКОГО ВОЕВОДСТВА В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД (1921–1939 гг.)

В статье отражена деятельность Польского Общества Красного Креста на территории Станиславовского воеводства в межвоенный период. Проанализированы исторические условия, которые влияли на функционирование общества в межвоенной период на этих землях. Охарактеризованы основные направления деятельности данной организации, среди которых выделены противоэпидемическая и социальная работа Красного Креста на Прикарпатье. Освещены взаимоотношения краснокрестных структур с польской местной администрацией. Рассмотрено организационную структуру, численный состав и финансовое положение отделов Польского Красного Креста и его молодежных кружков в данном воеводстве.

Ключевые слова: эпидемия, молодежные кружки, Прикарпатье, Польский Красный Крест, социальная работа, Станиславовское воеводство, устав.

Стаття надійшла до редколегії 08.11.2017